

De kleine Nederlands voor Dummies

Margreet Kwakernaak

BBNC
uitgevers

Amersfoort, 2016

Inhoud

Inleiding	9
Hoofdstuk 1: Zinsdelen een naam geven: redkundig ontleden	15
Zinsdelen en woordsoorten benoemen.	16
De zinsdeeltoets.	18
Onderwerp en gezegde	20
De voorwerpen	24
De bepalingen.	27
Hoofdstuk 2: Een naam geven aan woorden: taalkundig ontleden.	29
Zelfstandig naamwoord, lidwoord, bijvoeglijk naamwoord en werkwoord.	30
Voornaamwoorden	36
Bijwoord en tussenwerpsels.	45
Hoofdstuk 3: Werkwoorden, de actievelingen van de taal.	51
Basistermen die de omgang met werkwoorden gemakkelijk maken	51
Na de basisbegrippen, de praktijk	52
Wie is de baas over de persoonsvorm?	58
Hoofdstuk 4: De tegenwoordige tijd spellen en gebruiken.	63
De stamtijden	64
Stam+t maakt kiezen tussen t, d of dt eenvoudig	66
Verander 'het wordt mooi weer' in 'het loopt mooi weer'	67
De gebiedende wijs	68

Hoofdstuk 5: De voltooide en de verleden tijd spellen en gebruiken	71
Drie groepen werkwoorden in de verleden tijd	72
De voltooide tijd	74
Kiezen tussen hebben en zijn	77
Engelse werkwoorden en hoe die te spellen	79
Hoofdstuk 6: De basiseenheden van de taal: zelfstandige naamwoorden . . .	85
Zelfstandigen die vaak samen zijn met de, het, of een	86
De lidwoorden een, de of het	87
Naar mensen en dingen verwijzen met hij, zij of het	92
De kleine zelfstandigen van de taal: verkleinwoorden	96
Meervouden die je vaak en zelden tegenkomt	98
Woorden met twee meervoudsvormen	99
Hoofdstuk 7: De vrienden van de zelfstandige naamwoorden	101
Vrienden die veel over zelfstandige naamwoorden kunnen vertellen	102
Vergelijken en opscheppen met de stellende, vergrotende en overtreffende trap	105
De vergelijking passend afmaken	107
Hoofdstuk 8: Hoe schrijf je dat: spelling	109
Voraal of vooral, stuken of stukken, twee basisregels	110
Akkoord en geaccordeerd: de keuze tussen c en k	113
Hoofdletters en kleine letters	115
Woorden los, aan elkaar of met een streepje	118
Pannenkoek en pannekoek: de tussen-n	124
Hoor je een tussen-s?	127
Hoofdstuk 9: Hoe je een brief schrijft en indeelt	129
Je ontvangt, maar schrijft ook zakelijke brieven	130
De brief zelf	138
Optionele onderdelen van de brief	143
Hoofdstuk 10: Tien manieren om effectiever te lezen en te schrijven	147
Van leescentimeters leeskilometers maken	148
Vind sneller wat je nodig hebt: zoekend lezen	149
Als je moet studeren: de leerstof inventariseren	150

Structurerend lezen.....	151
Structureren is leren.....	151
Je voorbereiden op een mondeling of op open vragen.....	152
Schrijfangst overwinnen door het zetten van kleine stappen.....	153
De fundamenten onder je schrijfwerk leggen.....	154
Bouwen.....	155
Afwerken en de puntjes op de i zetten.....	156
Index.....	157

Inleiding

Als je dit boekje eerst doorbladert en vervolgens besluit om het wat zorgvuldiger te lezen of er regelmatig dingen in op te zoeken, zal het Nederlands alleen maar interessanter voor je worden. Taal leeft en is altijd in beweging, want taal wordt door mensen gemaakt. Als je de veelheid van regels en regeltjes ziet die in dit boek beschreven staan, zou je dat misschien op het eerste gezicht niet geloven. De mensen moeten zich toch aan de regels van de taal houden en het zijn toch niet de mensen die de taalregels maken?

Naarmate je langzamerhand wat ouder wordt, weet je steeds beter dat taal voortdurend verandert. Soms lijkt taal snel te veranderen en vallen veranderingen je op. Het kan ook gebeuren dat je er jarenlang niet bewust mee bezig bent. Toch zal het verschijnsel blijven bestaan, dat oude mensen uitdrukkingen en woorden gebruiken die jonge mensen niet meer kennen en vaak ook niet willen kennen, omdat ze die woorden een beetje belachelijk vinden. Het is ook waarschijnlijk dat oude mensen zich blijven verbazen over de nieuwe woorden waarmee jongeren steeds op de proppen komen. Sommige oudere mensen, vooral diegenen die nog volop in het werkende leven staan, zullen die nieuwe woorden graag in hun eigen spreektaal opnemen en anderen zullen, zoals dat nu ook gebeurt, mopperen over de veranderingen en de 'degeneratie' van de taal.

Toen in 1839 de eerste trein van Amsterdam naar Haarlem reed, waren de boeren langs dit traject ervan overtuigd dat de koeien geen melk meer zouden geven. Met vooruitziende blik kocht de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij voor de aanleg van haar spoordijken flink brede stukken grond.

Verdubbeling van het spoor liet op sommige plekken op zich wachten en daarom verhuurde de spoorwegmaatschappij de grond aan haar arbeiders, die er aardappelen en groenten op verbouwden. Bijna twee eeuwen later zijn volkstuinen in de onmiddellijke nabijheid van het spoor nog steeds populair, spelen daar kinderen en staan reigers doodgemoedereerd langs de sloot die het spoorwegtalud met zijn voortrazende treinen scheidt van de tuinen. Ouders en kinderen verblijven er zonder dat iemand maar één seconde opkijkt als een trein aanstormt. Hele gezinnen hebben zich anderhalve eeuw lang met de oogst uit de vroegere spoortuintjes gevoed zonder dat ooit is gebleken dat deze 'treingroenten' ongezond zijn geweest. Nog lang hebben koeien tussen Amsterdam en Haarlem buiten gestaan en melk gegeven. Dat koeien en weides tussen Amsterdam en Haarlem verdwenen zijn, is het gevolg van het zich uitbreidende havengebied.

De auteur van dit boek sluit zich daarom niet aan bij de zwartkijkers van 1839, maar voelt zich meer verwant met diegenen die nieuwe ontwikkelingen in de taal niet alleen met interesse volgen, maar die ook graag hun eigen taal eigentijds houden.

Taal is en blijft een boeiend onderwerp dat aanleiding kan geven tot verhitte discussies.

Wat is grammatica nu eigenlijk

Grammatica is een gebruiksaanwijzing voor hoe je woorden kunt samenvoegen tot woordgroepen, zinsdelen of zinnen. Vaak wordt gedacht dat grammatica alleen ontleden is. Maar er komt meer bij kijken als je regels wilt hebben die je kunt gebruiken om de taal correct te spreken en te schrijven. Daarvoor moet je iets weten van:

✓ **spelling:** het omzetten van klanken in letters;

✓ **lexicon:** woorden en wat ze betekenen;

- ✓ **morfologie (vormleer):** hoe woorden te maken en te veranderen;
- ✓ **syntaxis:** hoe van woorden zinnen te maken.

Morfologie en **syntaxis** worden samen grammatica genoemd. De moeilijke termen laten we over aan taalwetenschappers. In dit boekje houden we ons alleen bezig met de begrippen en de regels die je helpen om correct Nederlands te spreken en te schrijven. En nog een paar dingen meer. *De Kleine Nederlands voor Dummies* gaat over alles wat je kan helpen om beter voor de dag te komen met je Nederlands.

Over dit boek

Dit boek kan een hulpmiddel zijn om een bevredigend einde te maken aan een taalkundige onenigheid of een gesprek over de Nederlandse taal. *De Kleine Nederlands voor Dummies* is bedoeld als een handig naslagwerkje, als een kennismaking met een stukje theorie en praktijk van het Nederlands zoals het door Nederlanders in het tweede decennium van de 21e eeuw gesproken en geschreven wordt, en als opfrisser voor al diegenen bij wie regels en theorie vervaagd zijn.

Pictogrammen in dit boek

In dit boek wordt met pictogrammen in de linkerkantlijn aangegeven waar je belangrijke informatie of toelichtingen kunt vinden. Dit betekenen ze:

Bij dit pictogram vind je tips die je helpen om de onderdelen van de Nederlandse taal gemakkelijk te onthouden.

Dit pictogram geeft aan dat je op moet letten met de geboden informatie. Meestal is het een waarschuwing om iets niet te doen.

Op deze manier gemarkeerde teksten zijn de moeite van het onthouden extra waard.

Aan de slag!

Met dit boek in de hand ben je klaar om de Nederlandse taal te doorgronden. Je hoeft dit boek niet van het begin tot het einde te lezen; neem het maar door zoals je wilt. Heb je een voorkeur voor de gebruikelijke manier, begin dan bij hoofdstuk 1. Maar je kunt ook de inhoudsopgave doorkijken op zoek naar iets wat je het meest interesseert, of er regelmatig dingen in opzoeken. Hoe je het ook aanpakt, het Nederlands zal alleen maar interessanter voor je worden. Dus wat let je? Aan de slag!

Hoofdstuk 1

Zinsdelen een naam geven: redekundig ontleden

In dit hoofdstuk:

- ▶ De verschillen tussen redekundig en taalkundig ontleden
 - ▶ Maak kennis met de zinsdeeltoets
 - ▶ Alles over voorwerpen en bepalingen
 - ▶ Drie soorten Nederlands
 - ▶ De *ins* en *outs* van het onderwerp en het gezegde
-

Hoewel sommige mensen denken dat grammatica en ontleden precies het zelfde zijn, is dat niet zo. Grammatica is het totale stelsel van regels rondom een taal, ontleden is niets meer of minder dan het opsplitsen van een zin in zinsdelen en die zinsdelen weer in woorden, waarbij je zinsdelen en de woordsoorten een naam geeft. Toch voelen nogal wat mensen zich ongemakkelijk zodra ze het woord *grammatica* of *ontleden* horen. Dat komt dan meestal doordat ze niet of niet meer weten hoe ze zinnen in stukken moeten opdelen en de namen van de zinsdelen en woordsoorten vergeten zijn.

Als je niet precies weet wat een persoonsvorm of een bijvoeglijk naamwoord is, is dat niets om je voor te schamen. Misschien is daar op school niet zoveel aandacht aan besteed of had je, als dat wel gedaan is, op dat moment andere interesses. Het kan ook zijn dat je vroeger wel kon ontleden, maar dat je er daarna weinig mee hebt gedaan en de details vergeten bent. Met wat theorie, een beetje geduld en interesse voor het onderwerp kan iedereen leren ontleden.

Zinsdelen en woordsoorten benoemen

Ontleden is het analyseren van de zinsbouw volgens de regels van de grammatica. In de praktijk deel je de zin op in zinsdelen. Die zinsdelen *benoem* je, je geeft ze een naam, en binnen de zinsdelen *benoem* je weer de woordsoorten.

Redekundig en taalkundig ontleden

Er zijn twee manieren van ontleden, redekundig en taalkundig ontleden.

- ✓ **Redekundig ontleden.** Bij redekundig ontleden delen we de zin op in zinsdelen. In dit hoofdstuk vind je de belangrijkste zinsdelen: gezegde, onderwerp, persoonsvorm, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, bijwoordelijke bepaling, bijvoeglijke bepaling, bijstelling en bijzin.
- ✓ **Taalkundig ontleden.** Bij taalkundig ontleden geven we de woorden in de zinsdelen een naam. In dit hoofdstuk vind je de belangrijkste woordsoorten: zelfstandig naamwoord, lidwoord, bijvoeglijk naamwoord, werkwoord, persoonlijk voornaamwoord, wederkerend en wederkerig voornaamwoord, aanwijzend voornaamwoord, bezittelijk voornaamwoord, vragend voornaamwoord, onbepaald voornaamwoord, telwoord, bijwoord, tussenwerpsels, voorzetsel en voegwoord.

Drie hoofdstukken die dieper ingaan op het werkwoord

Over sommige zinsdelen en woordsoorten valt heel wat te melden als het gaat om het spreken en schrijven van goed Nederlands. Om die reden vind je drie hoofdstukken over **het werkwoord** in dit boek, namelijk de hoofdstukken 3, 4 en 5.

Basisbegrippen bij het werkwoord en verband tussen onderwerp en persoonsvorm

In hoofdstuk 3 presenteren we de begrippen en termen die gebruikt worden om over werkwoorden te praten. Omdat dit boek een praktisch boek wil zijn waar je meteen iets mee kunt doen om je taal te verbeteren, gaan we hier ook dieper in op het verband tussen **onderwerp** en **persoonsvorm** ofwel **congruentie**. Je vindt in dit hoofdstuk een hele rits *instinkers*: woorden waarvan je vaak niet weet of ze nu een werkwoord in het enkelvoud of meervoud krijgen. Is het *een aantal mensen dat moest wachten* of *een aantal mensen die moesten wachten*, zeg je *vijftig procent van de ondervraagden is van mening* of *vijftig procent van de ondervraagden zijn van mening*?

De tegenwoordige tijd, de gebiedende wijs en de toekomstige tijd, dt

In hoofdstuk 4 vind je alle details van de werkwoordstijd waarin we het meest praten: de tegenwoordige tijd. In ditzelfde hoofdstuk krijg je praktische spellingtips die je helpen de juiste keuze te maken tussen *hij word* en *hij wordt*.

Aan het einde van hoofdstuk 4 lees je hoe je de gebiedende wijs maakt en hoe we in het Nederlands door verschillende werkwoordsvormen laten weten of we iets *zeker gaan doen*, *van plan zijn om te doen* of *beloven te doen*.